ePublishing

Psychology: the Journal of the Hellenic Psychological Society

Vol 26, No 1 (2021)

Special Issue: Developmental Psychology. Research, applications and implications

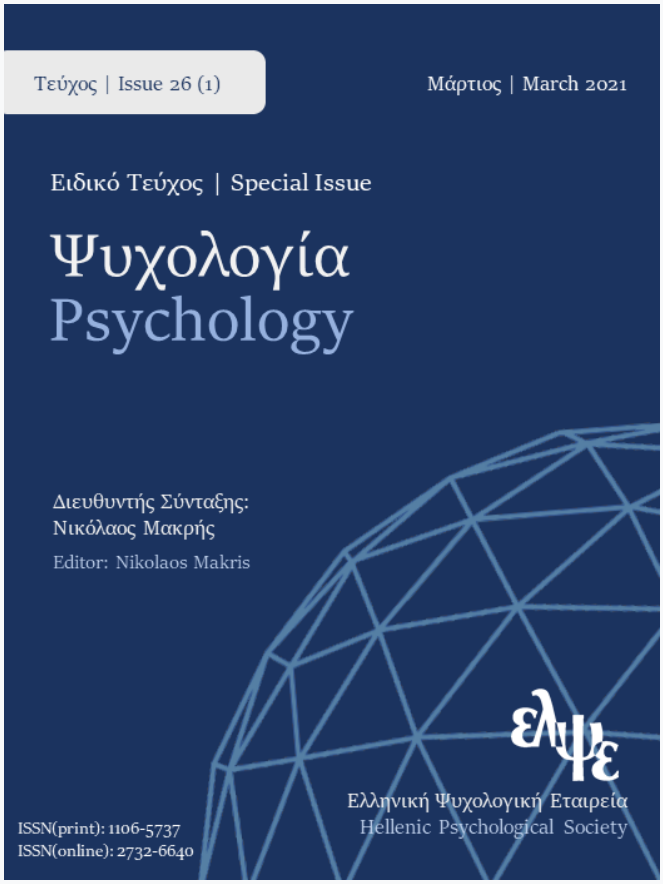

Bullying/Victimization, school bonding and addictive substances try during adolescence

Irini Koufaki, Eleni Andreou

doi: 10.12681/psy_hps.26239

Copyright © 2021, Ειρήνη Κουφάκη, Ελένη Ανδρέου

This work is licensed under a Creative Commons Attribution-ShareAlike 4.0.

To cite this article:

Koufaki, I., & Andreou, E. (2021). Bullying/Victimization, school bonding and addictive substances try during adolescence. *Psychology: The Journal of the Hellenic Psychological Society*, *26*(1), 211–223. https://doi.org/10.12681/psy_hps.26239

https://epublishing.ekt.gr | **e-Publisher:** EKT | **Downloaded at:** 19/07/2025 15:35:47

ΨΥΧΟΛΟΓΙΑ | PSYCHOLOGY, 26 (1), 211-223

Ελληνική Ψυχολογική Εταιρεία
Hellenic Psychological Society

ΕΜΠΕΙΡΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ | RESEARCH PAPER

Εκφοβισμός/Θυματοποίηση, προσκόλληση στο σχολείο και δοκιμή εξαρτησιογόνων ουσιών στην εφηβεία

Ειρήνη ΚΟΥΦΑΚΗ[1], Ελένη ΑΝΔΡΕΟΥ[2]

[1] Κέντρο Πρόληψης Π.Ε. Λάρισας – ΟΚΑΝΑ
[2] Παιδαγωγικό Τμήμα Δημοτικής Εκπαίδευσης, Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας

ΛΕΞΕΙΣ ΚΛΕΙΔΙΑ

Εκφοβισμός/Θυματοποίηση
Προσκόλληση στο σχολείο
Χρήση ουσιών

ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑΣ

Ελένη Ανδρέου
Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας
Παιδαγωγικό Τμήμα
Δημοτικής Εκπαίδευσης,
Αργοναυτών & Φιλελλήνων,
Βόλος 38221, Ελλάδα
Email: elandr@uth.gr

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Τα μέχρι τώρα ερευνητικά δεδομένα δείχνουν κάποια σύνδεση της εκφοβιστικής συμπεριφοράς με το κάπνισμα, αλλά δεν δίνουν μια σαφή εικόνα αναφορικά με την εμπλοκή των εφήβων μαθητών/ριών στον σχολικό εκφοβισμό και το αν έχουν δοκιμάσει άλλες εξαρτησιογόνες ουσίες. Επιπλέον, η μειωμένη προσκόλληση στο σχολείο φαίνεται ότι συνδέεται τόσο με το αν οι συμμετέχοντες είχαν δοκιμάσει ουσίες όσο και με την εμπλοκή τους σε περιστατικά εκφοβισμού/θυματοποίησης. Ο κύριος στόχος της έρευνας αυτής ήταν να εξετάσει τη σχέση ανάμεσα στο κατά πόσο οι μαθητές/ριες είχαν δοκιμάσει ουσίες, τον σχολικό εκφοβισμό και την προσκόλληση στο σχολείο. Στην έρευνα συμμετείχαν 779 μαθητές/ριες (426 αγόρια, 353 κορίτσια) γυμνασίων και λυκείων του νομού Λάρισας. Το ερωτηματολόγιο που χρησιμοποιήθηκε αφορούσε το αν έχουν δοκιμάσει νόμιμες και παράνομες εξαρτησιογόνες ουσίες, την εμπλοκή τους σε περιστατικά εκφοβισμού/θυματοποίησης (κατηγοριοποίηση των μαθητών σε θύτες, θύματα, θύτες-θύματα και μη εμπλεκόμενους) και τον βαθμό προσκόλλησής τους στο σχολείο όπως αυτή μετριέται μέσα από τέσσερις παραμέτρους: τη δέσμευση απέναντι στο σχολείο, την αφοσίωση στο σχολείο, την εμπλοκή στις σχολικές δραστηριότητες και την πίστη στους κανόνες του σχολείου. Παρατηρήθηκε ότι όσο ισχυρότερη είναι η προσκόλληση των μαθητών/ριών με το σχολείο τόσο λιγότερο έχουν δοκιμάσει εξαρτησιογόνες ουσίες. Τα αποτελέσματα έδειξαν ότι οι θύτες και οι θύτες-θύματα είχαν δοκιμάσει εξαρτησιογόνες ουσίες περισσότερο από ό,τι τα θύματα και οι μη εμπλεκόμενοι/ες μαθητές/ριες σε περιστατικά εκφοβισμού/θυματοποίησης, ενώ καταγράφουν και χαμηλότερες τιμές στους τομείς της δέσμευσης και της αφοσίωσης. Δεν παρατηρείται στατιστικά σημαντική σχέση μεταξύ εκφοβισμού/θυματοποίησης και εμπλοκής στις σχολικές δραστηριότητες, ενώ σχετικά με την πίστη στους κανόνες του σχολείου οι υψηλότερες τιμές αφορούσαν τους/τις μη εμπλεκόμενους/ες και οι χαμηλότερες τον ρόλο «θύτης-θύμα». Τα αποτελέσματα σχολιάζονται υπό το πρίσμα των σύγχρονων ερευνητικών ευρημάτων στον τομέα του σχολικού εκφοβισμού/θυματοποίησης και προτείνονται κατευθυντήριες γραμμές για την αξιοποίησή τους σε προγράμματα παρέμβασης στον χώρο του σχολείου.

Τα προβλήματα εκφοβισμού/θυματοποίησης στον χώρο του σχολείου έχουν μελετηθεί ευρύτατα διεθνώς και έχουν συνδεθεί με σοβαρές βραχύχρονες και μακρόχρονες επιπτώσεις στην ψυχοκοινωνική λειτουργικότητα του μαθητικού πληθυσμού (Ανδρέου, 2011).

© 2021, Ειρήνη Κουφάκη, & Ελένη Ανδρέου
Άδεια CC-BY-SA 4.0

Ο σχολικός εκφοβισμός αναφέρεται σε μια διαδικασία κατά την οποία ένας μαθητής ή μια ομάδα μαθητών στρέφεται κατά ενός άλλου μαθητή ή μιας ομάδας μαθητών με σκοπό να τον/τους τραυματίσει σωματικά ή ψυχικά. Η πράξη αυτή είναι επαναλαμβανόμενη, περιέχει την απειλή μελλοντικής βίας και αφορά δύο μέρη στα οποία η διαφορά δύναμης είναι εμφανής (Olweus, 2009).

Παράλληλα, η εφηβεία αποτελεί την ηλικία έναρξης πειραματισμού ή χρήσης των εξαρτησιογόνων ουσιών, νόμιμων και παράνομων. Μέσα από μια προσεκτική βιβλιογραφική έρευνα (Bradshaw et al., 2013. Forster et al., 2013. Reid et al., 2006) αντιλαμβάνεται κανείς ότι οι δύο αυτές συμπεριφορές, η χρήση ουσιών και ο σχολικός εκφοβισμός, παρουσιάζουν κοινά χαρακτηριστικά. Η διαπίστωση αυτή επιβεβαιώνεται και από τη βιβλιογραφική έρευνα των παραγόντων προστασίας και κινδύνου για την εμφάνιση προβληματικών συμπεριφορών στους εφήβους. Αν μελετήσει κανείς τη χρήση νόμιμων και παράνομων ουσιών στην εφηβεία, θα συναντήσει μια σειρά από παράγοντες κινδύνου που σχετίζονται με (α) το σχολικό περιβάλλον (Catalano et al., 2004. Foust & Gretchen, 1999), (β) το οικογενειακό περιβάλλον (Hawkins et al., 2002), (γ) το κοινωνικό περιβάλλον (Bradshaw et al., 2013. Catalano et al., 2004) και (δ) το άτομο (Catalano et al., 2004. Harlow & Roberts, 2010). Αντίστοιχα, αν εξετάσει κάποιος τους παράγοντες προστασίας και κινδύνου που αφορούν τον σχολικό εκφοβισμό, θα οδηγηθεί σε παρόμοια συμπεράσματα, τα οποία αφορούν (α) το σχολικό περιβάλλον (Catalano et al., 2004. Morris et al., 2006), (β) το οικογενειακό περιβάλλον (Ανδρέου, 2012. Vlachou et al., 2011), (γ) το κοινωνικό περιβάλλον (Ανδρέου, 2011. Bradshaw et al., 2013) και (δ) το άτομο (Andreou & Metallidou, 2004. Didaskalou et al., 2015).

Το πιο σημαντικό πλαίσιο μέσα στο οποίο δρουν οι έφηβοι (μετά την οικογένεια) και αναπτύσσουν τις σχέσεις και τις συμπεριφορές τους, στις οποίες περιλαμβάνονται ο σχολικός εκφοβισμός και η χρήση ουσιών, είναι κυρίως το σχολικό περιβάλλον. Η σημασία που έχει το σχολείο στη ζωή του μαθητή και ειδικά του εφήβου διαπιστώνεται διεθνώς μέσα από ποικίλες έρευνες (Catalano et al., 2004. Shears et al., 2006. Wenzel et al., 2009). Η διερεύνηση της σχέσης και της προσκόλλησης των εφήβων με το σχολείο τους είναι επομένως απαραίτητη προκειμένου να μπορέσουμε να παρέμβουμε πιο αποτελεσματικά και επιστημονικά πιο τεκμηριωμένα στον τομέα της πρόληψης των εξαρτήσεων και των προβλημάτων εκφοβισμού/θυματοποίησης αλλά και στον τομέα της προώθησης φιλοκοινωνικών συμπεριφορών και της ψυχοκοινωνικής υγείας των εφήβων γενικότερα.

Η προσκόλληση στο σχολείο περιλαμβάνει τέσσερις διαστάσεις: τη δέσμευση απέναντι στο σχολείο, την αφοσίωση στο σχολείο, την εμπλοκή στις σχολικές δραστηριότητες (σχολική εμπλοκή) και την πίστη στους κανόνες του σχολείου (Howard & Ziomek-Daigle, 2009). Από αυτές τις διαστάσεις έχουν μελετηθεί κυρίως η δέσμευση και η αφοσίωση, οι οποίες έχουν συνδεθεί με την ακαδημαϊκή επίδοση, την αυτοεκτίμηση, την προκοινωνική συμπεριφορά και τη σχολική προσαρμογή (Eisele et al., 2009. Giannotta & Ozdemir, 2013. Maddox & Prinz, 2003), στο πλαίσιο των προσεγγίσεων που αφορούν την οικοδόμηση κοινωνικών δεσμών (Howard & Ziomek-Daigle, 2009). Σύμφωνα με το Μοντέλο της Κοινωνικής Ανάπτυξης (Catalano et al., 2004), ένας κοινωνικός δεσμός οικοδομείται σύμφωνα με τις ευκαιρίες, τις δεξιότητες και την ανταμοιβή για εμπλοκή. Η εμπλοκή επομένως δεν θεωρείται συστατικό της σύνδεσης με το σχολείο όπως η δέσμευση και η αφοσίωση αλλά κομμάτι της κοινωνικοποίησης που οδηγεί στη σύνδεση. Όσον αφορά τις πεποιθήσεις και την πίστη, θεωρούνται ενδιάμεσοι παράγοντες (Catalano et al., 2004). Ο δυνατός δεσμός που εγκαθιδρύεται μεταξύ του ατόμου και του κοινωνικού πλαισίου (οικογένεια, σχολείο, συνομήλικοι, κοινότητα) δρα προστατευτικά προς οποιαδήποτε αντικοινωνική πρόκληση, «γυρνώντας» το άτομο πάλι μέσα στους κανόνες και τις πεποιθήσεις του εκάστοτε κοινωνικού πλαισίου (Hawkins et al., 2001). Ξεκινώντας από την οικογένεια, η προσκόλληση συνεχίζεται και με το σχολείο. Όσον αφορά τους συνομηλίκους, ειδικά στην εφηβεία, οι ήδη υπάρχοντες δεσμοί με την οικογένεια και το σχολείο μπορούν να λειτουργήσουν αποτρεπτικά ως προς τους παρεκκλίνοντες εφήβους (Bradshaw et al., 2013).

Μέσα στο Μοντέλο Κοινωνικής Ανάπτυξης έχει ενσωματωθεί και η θεωρία της κοινωνικής μάθησης, η οποία υποστηρίζει ότι για να επαναληφθεί μια συμπεριφορά πρέπει να υπάρξει ανταμοιβή της. Όταν δεν υπάρχει ανταμοιβή ή υπάρχει τιμωρία, η συμπεριφορά εγκαταλείπεται (Hawkins & Weis, 1985). Το πολύ ενδιαφέρον εύρημα της ερευνητικής ομάδας του Μοντέλου Κοινωνικής Ανάπτυξης είναι ότι η σύνδεση με το σχολείο λειτουργεί προστατευτικά ακόμα και για ομάδες υψηλού κινδύνου, π.χ. επιθετικά αγόρια, παιδιά που προέρχονται από προβληματικές

οικογένειες, χρήστες εξαρτησιογόνων ουσιών και παιδιά από χαμηλά κοινωνικοοικονομικά στρώματα (Catalano et al., 2004).

Συνοπτικά, το Μοντέλο Κοινωνικής Ανάπτυξης υποστηρίζει ότι η συμπεριφορά που θα υιοθετήσει ένα παιδί εξαρτάται από τις κυρίαρχες συμπεριφορές, νόρμες και αξίες των ατόμων ή των θεσμών με τους οποίους συνδέεται το παιδί (Cunningham, 2007). Θεωρούμε επομένως ότι η μειωμένη προσκόλληση στο σχολείο μπορεί να συνδέεται τόσο με τη χρήση ουσιών όσο και με την εμπλοκή σε περιστατικά εκφοβισμού/θυματοποίησης. Επιπλέον, είναι δυνατόν οι δύο αυτές συμπεριφορές να συνδέονται, καθώς δεν συνάδουν με τις αξίες του σχολικού πλαισίου. Τα μέχρι τώρα ερευνητικά δεδομένα δείχνουν ότι υπάρχει σύνδεση της εκφοβιστικής συμπεριφοράς με το κάπνισμα (Morris et al., 2006. Passini, 2012), αλλά δεν δίνουν μια σαφή εικόνα αναφορικά με την εμπλοκή των εφήβων μαθητών στον σχολικό εκφοβισμό και τη δοκιμή εξαρτησιογόνων ουσιών. Θα πρέπει επίσης να σημειωθεί ότι οι περισσότερες σχετικές έρευνες που έχουν πραγματοποιηθεί ως τώρα αφορούν μειονοτικούς πληθυσμούς ή/και εφήβους που έχουν εγκαταλείψει το σχολείο (Bradshaw et al., 2013). Κρίνεται επομένως σημαντική η καταγραφή των απόψεων των εφήβων μαθητών/ριών σχετικά με την προσκόλληση στο σχολείο, την εμπλοκή τους σε περιστατικά εκφοβισμού/θυματοποίησης και τη δοκιμαστική χρήση εξαρτησιογόνων ουσιών. Τα ερευνητικά συμπεράσματα που θα προκύψουν ελπίζουμε ότι θα καλύψουν επαρκώς το ερευνητικό κενό της τρέχουσας, ιδίως της ελληνικής, βιβλιογραφίας ως προς την επιλογή της προαναφερθείσας θεωρητικής προσέγγισης για τη μελέτη της σύνδεσης του σχολικού εκφοβισμού με τη δοκιμή ουσιών και συγκεκριμένες διαστάσεις της προσκόλλησης στο σχολείο.

Με βάση τα παραπάνω, οι στόχοι της παρούσας μελέτης ήταν, αφού εξετάσει τον βαθμό εμπλοκής των συμμετεχόντων σε περιστατικά εκφοβισμού/θυματοποίησης και το κατά πόσο έχουν πραγματοποιήσει δοκιμή εξαρτησιογόνων, νόμιμων ή/και παράνομων, ουσιών, να διερευνήσει (α) τη σχέση μεταξύ σχολικού εκφοβισμού και χρήσης ουσιών, (β) τη σύνδεση του σχολικού εκφοβισμού με τις τέσσερις διαστάσεις της προσκόλλησης στο σχολείο και (γ) τις διαφορές μεταξύ των τεσσάρων διαστάσεων αυτής της προσκόλλησης και της δοκιμής ουσιών.

Μέθοδος

Συμμετέχοντες

Στην έρευνα συμμετείχαν συνολικά 779 μαθητές/ριες (359 από τις τρεις τάξεις του γυμνασίου και 420 από τις τρεις τάξεις γενικών και επαγγελματικών λυκείων). Συγκεκριμένα, 119 μαθητές/ριες (15,3%) φοιτούσαν στην Α΄, 117 (15%) στη Β΄ και 123 (15,8%) στη Γ΄ τάξη του γυμνασίου, ενώ 132 (16,9%) στην Α΄, 136 (17,5%) στη Β΄ και 152 (19,5%) στη Γ΄ τάξη του λυκείου. Από τους συμμετέχοντες 426 ήταν αγόρια και 353 κορίτσια (54,76% και 45,24% αντίστοιχα). Η επιλογή έγινε μετά από στρωματοποιημένη ως προς τη σχολική τάξη και το φύλο τυχαία δειγματοληψία με ποσοστό-στόχο τουλάχιστον το 5% του συνόλου των 13.374 εγγεγραμμένων μαθητών σύμφωνα με τα στοιχεία της Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης του νομού Λάρισας.

Όργανα μέτρησης

Για τους σκοπούς της έρευνας χρησιμοποιήθηκε ερωτηματολόγιο 75 ερωτήσεων, το οποίο αποτελούνταν από τέσσερις ενότητες:

- *Δημογραφικά στοιχεία*: Η ενότητα αυτή αφορούσε στοιχεία για το φύλο των συμμετεχόντων, την τάξη στην οποία φοιτούν, τον βαθμό της προηγούμενης τάξης, τον τόπο γέννησής τους (εντός και εκτός Ελλάδας), την εθνικότητα, το μορφωτικό επίπεδο και το επάγγελμα των γονέων, όπως και την οικονομική κατάσταση της οικογένειας.
- *Χρήση ουσιών*: Αξιοποιήθηκαν ερωτήσεις που αφορούν τη δοκιμή καπνού, αλκοόλ και κάνναβης στην εφηβεία από το ερωτηματολόγιο σχετικής πανελλήνιας έρευνας του Ερευνητικού Πανεπιστημιακού Ινστιτούτου Ψυχικής Υγείας (ΕΠΙΨΥ) (Kokkevi et al., 2016) έπειτα από σχετική άδεια.

- *Σχολικός εκφοβισμός/θυματοποίηση*: Χρησιμοποιήθηκε η συντομευμένη αναθεωρημένη μορφή (Solberg & Olweus, 2003) του σχετικού ερωτηματολογίου του Olweus (1986) (The Revised Olweus Bully/Victim Questionnaire), σε μετάφραση/προσαρμογή της Φαίδωνος (2012). Το συγκεκριμένο ερωτηματολόγιο αποτελείται από 16 δηλώσεις (Kyriakides et al., 2006), οκτώ από τις οποίες αφορούν την εκφοβιστική συμπεριφορά (π.χ. «Απείλησα ή ανάγκασα κάποιο παιδί να κάνει πράγματα που δεν ήθελε να κάνει») και οι υπόλοιπες οκτώ τη θυματοποίηση (π.χ. «Άλλα παιδιά με απείλησαν ή με ανάγκασαν να κάνω κάτι που δεν ήθελα να κάνω»), με πέντε επιλογές απαντήσεων (Δεν έχει συμβεί τους τελευταίους κάνα δυο μήνες/ Έχει συμβεί μία ή δύο φορές/ 2-3 φορές τον μήνα/ μία φορά την εβδομάδα/ αρκετές φορές την εβδομάδα). Ο δείκτης αξιοπιστίας Cronbach's α για την υποκλίμακα της εκφοβιστικής συμπεριφοράς ήταν 0,79 και για την υποκλίμακα της θυματοποίησης 0,81, ενώ οι αντίστοιχοι δείκτες στην έρευνα της Φαίδωνος (2012) ήταν 0,86 και 0,85.
- *Προσκόλληση στο σχολείο*: Χρησιμοποιήθηκε το σχετικό ερωτηματολόγιο των Howard και Ziomek-Daigle (2009) (Bonding, Achievement and Activities Questionnaire), το οποίο απευθύνεται σε μαθητές δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης και αποτελείται από 33 συνολικά ερωτήσεις με δύο επιλογές απαντήσεων (Ναι/Όχι). Εννέα από τις ερωτήσεις αυτές αφορούν τη δέσμευση στο σχολείο (π.χ. «Σε ενδιαφέρει να έχεις κάνει σωστά τα μαθήματα σου;»), επτά την αφοσίωση στο σχολείο (π.χ. «Σε ενδιαφέρει πολύ τι άποψη έχουν οι καθηγητές σου για σένα;»), εννέα τη σχολική εμπλοκή (π.χ. «Κατά τη διάρκεια της φετινής χρονιάς συμμετείχες στις προσπάθειες του σχολείου σου να συγκεντρώσει χρήματα;») και οκτώ την πίστη στους κανόνες λειτουργίας του σχολείου (π.χ. «Οι περισσότεροι κανόνες του σχολείου είναι δίκαιοι;»). Το ερωτηματολόγιο μεταφράστηκε στα ελληνικά και επαναμεταφράστηκε στα αγγλικά από δύο αποφοίτους Τμήματος Αγγλικής Γλώσσας και Φιλολογίας προκειμένου να εξασφαλιστεί η ακριβής απόδοση του ερωτηματολογίου στα ελληνικά. Επιπλέον, προχωρήσαμε σε ορισμένες αλλαγές και γλωσσικές βελτιώσεις ώστε να τελειοποιηθεί η απόδοση στα ελληνικά. Οι τιμές των δεικτών Kuder-Richardson ήταν για την κλίμακα της δέσμευσης 0,73, για την κλίμακα της αφοσίωσης 0,68, για την κλίμακα της σχολικής εμπλοκής 0,74 και για την κλίμακα της πίστης στους σχολικούς κανόνες 0,67, σε αντιστοιχία με την έρευνα των Howard και Ziomek-Daigle (2009), στην οποία διαπιστώθηκε παρόμοια εσωτερική συνέπεια.

Διαδικασία συλλογής δεδομένων

Αφού εξασφαλίστηκε η σχετική άδεια για τη διεξαγωγή της έρευνας από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής, πραγματοποιήθηκε ενημέρωση της Περιφερειακής Διευθύντριας Εκπαίδευσης Θεσσαλίας και κατόπιν του Διευθυντή Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης. Στη συνέχεια κανονίστηκαν συναντήσεις με τους/τις Διευθυντές/ριες των σχολικών μονάδων που συμμετείχαν στην έρευνα για να ενημερωθούν για τους σκοπούς της έρευνας και να οριστεί η κατάλληλη μέρα και ώρα για τη συλλογή των δεδομένων. Οι μαθητές/ριες που συμμετείχαν στην έρευνα, έπειτα από γραπτή συγκατάθεση των γονέων τους, συμπλήρωσαν τα ερωτηματολόγια μέσα στην αίθουσα διδασκαλίας στη διάρκεια μίας διδακτικής ώρας (45΄) παρουσία μιας ερευνήτριας (της πρώτης συγγραφέως) και με τη σύμφωνη γνώμη του υπεύθυνου για εκείνη την ώρα καθηγητή, αφού πρώτα έγινε στα παιδιά η επισήμανση ότι είχαν τη δυνατότητα να απευθύνουν ερωτήσεις για οτιδήποτε δεν καταλάβαιναν. Επιπλέον, πληροφορήθηκαν ότι τα ερωτηματολόγια είναι ανώνυμα και άκρως εμπιστευτικά και ότι τα αποτελέσματα που θα προκύψουν θα χρησιμοποιηθούν για καθαρά ερευνητικούς σκοπούς.

Αποτελέσματα

Τα αποτελέσματα έδειξαν ότι 13,9% των μαθητών/ριών εμπλέκεται σε περιστατικά εκφοβισμού/θυματοποίησης σε ρόλο θύτη, 14,7% σε ρόλο θύματος και 7,6% παρουσιάζει συμπεριφορές θύτη-θύματος. Η κατηγοριοποίηση πραγματοποιήθηκε με βάση τη συχνότητα εμπλοκής (βλ. Solberg & Olweus, 2003), σύμφωνα με την οποία σε όλες τις περιπτώσεις οι μαθητές/ριες που ανέφεραν ότι εμπλέκονται στις συγκεκριμένες συμπεριφορές 2-3 φορές τον μήνα ή

συχνότερα χαρακτηρίστηκαν ως θύτες ή θύματα, ενώ καταγράφηκαν επίσης μαθητές/ριες και με τις δύο συμπεριφορές (θύτες-θύματα).

Όσον αφορά τη δοκιμή νόμιμων ουσιών, 33,76% των μαθητών/ριών έχει δοκιμάσει τσιγάρο κάποια στιγμή στη ζωή του, σε αντίθεση με το 66,24% που δεν έχει δοκιμάσει ποτέ. Επιπλέον, η πλειονότητα των μαθητών/ριών έχει δοκιμάσει αλκοόλ σε ποσοστό 87,4%, σε αντίθεση με το 12,6% που δεν έχει πιει ποτέ. Τα ποσοστά των μαθητών/ριών που έχουν δοκιμάσει χασίς είναι πολύ μικρότερα από τα αντίστοιχα για τη δοκιμή των νόμιμων εξαρτησιογόνων ουσιών, καθώς θετικά απάντησε μόλις το 7,57%.

Εξετάζοντας τη σχέση μεταξύ σχολικού εκφοβισμού και χρήσης ουσιών με το κριτήριο χ^2, προκύπτει ότι εμφανίζονται μεγαλύτερα ποσοστά μαθητών/ριών που έχουν δοκιμάσει τσιγάρο [$\chi^2(3, 771) = 23{,}40$, $p < 0{,}001$], αλκοόλ [($\chi^2(3, 772) = 18{,}60$, $p < 0{,}001$)] και χασίς [($\chi^2(3, 771) = 16{,}18$, $p = 0{,}001$)] τόσο στους θύτες όσο και στους θύτες-θύματα συγκριτικά με τα θύματα ή τους μη εμπλεκόμενους. Η συχνότητα δοκιμής τσιγάρου, αλκοόλ και χασίς σε σχέση με τους ρόλους των παιδιών στα περιστατικά εκφοβισμού/θυματοποίησης παρουσιάζονται στους Πίνακες 1, 2 και 3 αντίστοιχα.

Σχετικά με τον σχολικό εκφοβισμό και την προσκόλληση στο σχολείο, όπως έδειξαν τα αποτελέσματα της ανάλυσης διακύμανσης (ANOVA) (βλ. Πίνακα 4), οι θύτες και οι θύτες-θύματα έχουν σημαντικά χαμηλότερες τιμές στον τομέα της δέσμευσης [($F(3, 763) = 10{,}22$, $p < 0{,}001$)] και της αφοσίωσης [($F(3, 77) = 9{,}89$, $p < 0{,}001$)] σε σχέση με τα θύματα αλλά και τους μη εμπλεκόμενους. Δεν παρατηρείται στατιστικά σημαντική σχέση μεταξύ εκφοβισμού και εμπλοκής στο σχολείο [$F(4, 77) = 0{,}75$, $p = 0{,}523$)], ενώ όσον αφορά την πίστη στους κανόνες του σχολείου οι χαμηλότερες επιδόσεις παρατηρούνται στους θύτες-θύματα και οι υψηλότερες στους μη εμπλεκόμενους [($F(3, 76) = 13{,}77$, $p < 0{,}001$)].

Τέλος, αναφορικά με την προσκόλληση στο σχολείο και τη χρήση ουσιών, σύμφωνα με το κριτήριο *t για ανεξάρτητα δείγματα*, παρατηρούμε γενικά ότι ο δεσμός του παιδιού με το σχολείο του είναι πιο δυνατός στα παιδιά που δεν έχουν δοκιμάσει τσιγάρο, αλκοόλ και χασίς (Πίνακες 5, 6, και 7 αντίστοιχα).

Συγκεκριμένα, από τον Πίνακα 5 προκύπτει ότι οι έφηβοι που δεν έχουν δοκιμάσει ποτέ το κάπνισμα έχουν ισχυρότερο δεσμό με το σχολείο και στις τέσσερις διαστάσεις που εξετάστηκαν στην παρούσα έρευνα σε σχέση με τους εφήβους που έχουν δοκιμάσει το κάπνισμα.

Στον Πίνακα 6 παρατηρούμε ότι οι έφηβοι που δεν έχουν δοκιμάσει ποτέ αλκοόλ αισθάνονται μεγαλύτερη δέσμευση και αφοσίωση προς το σχολείο και πιστεύουν στους κανόνες και τις αξίες του σε σχέση με τους εφήβους που έχουν δοκιμάσει αλκοολούχα ποτά, ενώ η εμπλοκή στις σχολικές δραστηριότητες δεν συνδέεται σε στατιστικά σημαντικό επίπεδο με τη δοκιμή αλκοόλ (δηλ. σε αυτή τη διάσταση του δεσμού με το σχολείο δεν διαφέρουν οι μέσοι όροι μεταξύ όσων έχουν και όσων δεν έχουν δοκιμάσει αλκοόλ).

Τέλος, από τα στοιχεία του Πίνακα 7 συμπεραίνουμε ότι οι έφηβοι που δεν έχουν δοκιμάσει ποτέ χασίς αισθάνονται μεγαλύτερη δέσμευση και αφοσίωση προς το σχολείο και εμπλέκονται περισσότερο στις δραστηριότητές του σε σχέση με όσους το έχουν δοκιμάσει, ενώ δεν παρουσιάζουν στατιστικά σημαντική διαφορά στον βαθμό πίστης στους σχολικούς κανόνες και στις αξίες του σχολείου.

Πίνακας 1
Σχέση μεταξύ των τεσσάρων ρόλων στον εκφοβισμό και της δοκιμής καπνίσματος

		Χωρίς συχνά συμβάντα	Θύτης	Θύμα	Θύτης-Θύμα	Σύνολο
Δοκιμή Τσιγάρου	Ναι	142 (28,7%)	51 (47,7%)	33 (29,7%)	30 (50,8%)	256 (33,2%)
	Όχι	352 (71,3%)	56 (52,3%)	78 (70,3%)	29 (49,2%)	515 (66,8%)
Σύνολο		494 (63,8%)	107 (13,9%)	111 (14,7%)	59 (7,6%)	771 (100%)

Πίνακας 2
Σχέση μεταξύ των τεσσάρων ρόλων στον εκφοβισμό και της δοκιμής αλκοόλ

		Χωρίς συχνά συμβάντα	Θύτης	Θύμα	Θύτης-Θύμα	Σύνολο
Δοκιμή Αλκοόλ	Ναι	409 (82,9%)	106 (98,2%)	89 (79,5%)	50 (84,4%)	654 (84,7%)
	Όχι	84 (17,0%)	2 (1,8%)	23 (20,5%)	9 (15,2%)	118 (15,3%)
Σύνολο		494 (63,8%)	107 (13,9%)	111 (14,7%)	59 (7,6%)	772 (100%)

Πίνακας 3
Σχέση μεταξύ των τεσσάρων ρόλων στον εκφοβισμό και της δοκιμής χασίς

		Χωρίς συχνά συμβάντα	Θύτης	Θύμα	Θύτης-Θύμα	Σύνολο
Δοκιμή Χασίς	Ναι	27 (5,6%)	18 (16,8%)	8 (7,1%)	6 (10,2%)	59 (7,6%)
	Όχι	459 (94,4%)	89 (83,2%)	104 (92,9%)	53 (89,8%)	705 (92,3%)
Σύνολο		494 (63,8%)	107 (13,9%)	111 (14,7%)	59 (7,6%)	771 (100%)

Πίνακας 4

Διαφορές στην εμπλοκή των μαθητών/ριών στον σχολικό εκφοβισμό με βάση τις τέσσερις διαστάσεις της προσκόλλησης στο σχολείο

		N	***M.O.***	***T.A.***	***F***	***p***
Δέσμευση στο σχολείο	Χωρίς συχνά συμβάντα	488	0,78	0,19	10,22	0,000
	Θύτης	107	0,69	0,22		
	Θύμα	113	0,78	0,21		
	Θύτης-Θύμα	59	0,69	0,30		
Αφοσίωση στο σχολείο	Χωρίς συχνά συμβάντα	492	0,73	0,22	9,89	0,000
	Θύτης	108	0,64	0,25		
	Θύμα	114	0,71	0,22		
	Θύτης-Θύμα	59	0,59	0,26		
Εμπλοκή με το σχολείο	Χωρίς συχνά συμβάντα	492	0,41	0,24	0,75	0,523
	Θύτης	107	0,43	0,27		
	Θύμα	113	0,42	0,24		
	Θύτης-Θύμα	59	0,46	0,24		
Πίστη στους κανόνες και στις αξίες του σχολείου	Χωρίς συχνά συμβάντα	490	0,73	0,19	13,77	0,000
	Θύτης	108	0,66	0,21		
	Θύμα	113	0,67	0,18		
	Θύτης-Θύμα	59	0,57	0,23		

Πίνακας 5
Διαφορές στις τέσσερις διαστάσεις της προσκόλλησης στο σχολείο με βάση τη δοκιμή τσιγάρου

	Έχεις καπνίσει ποτέ τσιγάρο;	***Μ.Ο.***	***Τ.Α.***	***t***	***p***
Δέσμευση στο σχολείο	Ναι	0,66	0,21	-9,08	0,000
	Όχι	0,80	0,18		
Αφοσίωση στο σχολείο	Ναι	0,63	0,24	-5,93	0,000
	Όχι	0,73	0,21		
Εμπλοκή με το σχολείο	Ναι	0,37	0,25	-3,07	0,002
	Όχι	0,43	0,23		
Πίστη στους κανόνες και στις αξίες του σχολείου	Ναι	0,65	0,21	-4,02	0,000
	Όχι	0,72	0,19		

Πίνακας 6
Διαφορές στις τέσσερις διαστάσεις της προσκόλλησης στο σχολείο με βάση τη δοκιμή αλκοόλ

	Δοκιμή Αλκοόλ	***Μ.Ο.***	***Τ.Α.***	***t***	***p***
Δέσμευση στο σχολείο	Ναι	0,73	0,20	-10,48	0,000
	Όχι	0,88	0,12		
Αφοσίωση στο σχολείο	Ναι	0,68	0,23	-6,84	0,000
	Όχι	0,81	0,17		
Εμπλοκή με το σχολείο	Ναι	0,41	0,24	-0,82	0,411
	Όχι	0,43	0,22		
Πίστη στους κανόνες και στις αξίες του σχολείου	Ναι	0,69	0,20	-3,85	0,000
	Όχι	0,75	0,16		

Πίνακας 7
Διαφορές στις τέσσερις διαστάσεις της προσκόλλησης στο σχολείο με βάση τη δοκιμή χασίς

	Δοκιμή Χασίς	***Μ.Ο.***	***Τ.Α.***	***t***	***p***
Δέσμευση στο σχολείο	Ναι	0,63	0,21	11,98	0,000
	Όχι	0,77	0,20		
Αφοσίωση στο σχολείο	Ναι	0,58	0,22	8,08	0,000
	Όχι	0,71	0,22		
Εμπλοκή με το σχολείο	Ναι	0,32	0,25	4,57	0,011
	Όχι	0,42	0,24		
Πίστη στους κανόνες και στις αξίες του σχολείου	Ναι	0,64	0,21	2,64	0,072
	Όχι	0,70	0,20		

Συζήτηση-Συμπεράσματα

Ο κύριος στόχος της έρευνας αυτής ήταν να εξετάσει τη σχέση ανάμεσα στον σχολικό εκφοβισμό στην εφηβική ηλικία, τη δοκιμή εξαρτησιογόνων ουσιών και την προσκόλληση με το σχολείο. Παράλληλα, διερευνήθηκε ο

βαθμός εμπλοκής των συμμετεχόντων σε περιστατικά εκφοβισμού/θυματοποίησης και το εάν έχουν πραγματοποιήσει δοκιμή εξαρτησιογόνων ουσιών.

Στη συγκεκριμένη έρευνα τα ποσοστά επικράτησης του σχολικού εκφοβισμού ανέρχονται στο 13,9% για τους θύτες, στο 14,6% για τα θύματα και στο 7,6% για τους θύτες-θύματα και δεν διαφοροποιούνται ιδιαίτερα σε σχέση με τα αποτελέσματα άλλων ερευνών που εξετάζουν τη συχνότητα του φαινομένου κατά τη διάρκεια της εφηβείας (Didaskalou et al., 2015. Ψάλτη et al., 2012).

Όσον αφορά την δοκιμή εξαρτησιογόνων ουσιών, τα ποσοστά στον μαθητικό πληθυσμό του νομού Λάρισας πλησιάζουν αρκετά τα ποσοστά που αφορούν το πανελλήνιο δείγμα της έρευνας του ΕΠΙΨΥ (Kokkevi et al., 2016). Το 33% των μαθητών/ριών που συμμετείχαν στην έρευνα δήλωσε ότι έχει καπνίσει κάποια στιγμή στη ζωή του, ενώ το 67% απάντησε αρνητικά (τα αντίστοιχα ποσοστά της έρευνας του ΕΠΙΨΥ είναι 39,2% και 60,8%). Παρατηρούμε επίσης ότι το 87,4% των μαθητών/ριών έχει δοκιμάσει αλκοόλ τουλάχιστον μία φορά στη ζωή του. Τέλος, για το χασίς, παρατηρούμε ότι το ποσοστό των μαθητών/ριών που το έχει δοκιμάσει ανέρχεται στο 7,6%. Το αντίστοιχο ποσοστό στη σχετική έρευνα του ΕΠΙΨΥ ήταν 9,1% .

Σχετικά με τον σχολικό εκφοβισμό και τη χρήση ουσιών, διαπιστώνουμε ότι εμφανίζονται μεγαλύτερα ποσοστά μαθητών/ριών που δοκίμασαν τσιγάρο ανάμεσα στους θύτες και στους θύτες-θύματα συγκριτικά με τα θύματα και τους μη εμπλεκόμενους. Επιβεβαιώνονται έτσι παλαιότερα ερευνητικά ευρήματα που συνδέουν την εμπλοκή στον εκφοβισμό από την πλευρά του θύτη (κυρίως) με το κάπνισμα και συγκεκριμένα με τη δοκιμή (Morris et al., 2006. Passini, 2012). Η σχέση ανάμεσα στον εκφοβισμό και τη χρήση ουσιών επιβεβαιώνεται και όσον αφορά το αλκοόλ. Παρατηρούμε ότι οι θύτες εμφανίζουν μεγαλύτερα ποσοστά δοκιμής αλκοόλ από ό,τι όλες οι υπόλοιπες κατηγορίες. Τέλος, όταν πρόκειται για το χασίς, η στατιστικά σημαντική σχέση εντοπίζεται μεταξύ της δοκιμής της ουσίας και των θυτών και θυτών-θυμάτων. Τα ευρήματα αυτά συμφωνούν εν μέρει με τα ευρήματα άλλων ερευνών που διαπιστώνουν τη σύνδεση της εκφοβιστικής συμπεριφοράς με τη δοκιμή αλκοόλ και τσιγάρου αλλά όχι ναρκωτικών ουσιών (Archimi & Kuntsche, 2014. Bradshaw et al., 2013. Morris et al., 2006). Συγκεκριμένα, η σχετική έρευνα δείχνει ότι η χρήση αλκοόλ και τσιγάρου είναι πιο συχνή στους θύτες παρά στα θύματα ή στους θύτες-θύματα, ενώ τα δικά μας ευρήματα δείχνουν ότι η δοκιμαστική χρήση οποιασδήποτε ουσίας (καπνού, αλκοόλ, χασίς) είναι πιο πιθανή τόσο στους θύτες όσο και στους θύτες-θύματα παρά στα θύματα και σε όσους δεν εμπλέκονται στον σχολικό εκφοβισμό. Μια πιθανή ερμηνεία γι' αυτό είναι ότι οι δύο αυτές ομάδες μαθητών/ριών είναι πιο πιθανό να έχουν δυσκολίες στις σχέσεις με τους/τις συμμαθητές/ριές τους (Ανδρέου, 2011) και αντικοινωνικά χαρακτηριστικά προσωπικότητας τα οποία σχετίζονται με τη χρήση ουσιών (Ruiz et al., 2008). Χρειάζεται, ωστόσο, περαιτέρω έρευνα προκειμένου να διευκρινιστούν πλήρως οι παράγοντες που σχετίζονται με τις αυξημένες πιθανότητες χρήσης ουσιών από τις συγκεκριμένες ομάδες μαθητών/ριών.

Σχετικά με τον σχολικό εκφοβισμό και την προσκόλληση στο σχολείο, οι θύτες και οι θύτες-θύματα σημειώνουν σημαντικά χαμηλότερες τιμές στον τομέα της δέσμευσης και της αφοσίωσης τόσο από τα θύματα όσο και από τους μη εμπλεκόμενους. Δεν παρατηρείται στατιστικά σημαντική σχέση μεταξύ εκφοβισμού και εμπλοκής στο σχολείο, ενώ όσον αφορά την πίστη στους κανόνες του σχολείου οι χαμηλότερες επιδόσεις παρατηρούνται στους θύτες-θύματα συγκριτικά με όλες τις άλλες κατηγορίες και οι υψηλότερες στους μη εμπλεκόμενους. Διεθνώς, επιβεβαιώνεται και από άλλες έρευνες (Andreou, 2015. Cunningham, 2007. Reid et al., 2006) ότι οι μαθητές που εμπλέκονται λιγότερο σε περιστατικά σχολικού εκφοβισμού ως θύτες-θύματα και ως θύματα εμφανίζουν και τα υψηλότερα ποσοστά προσκόλλησης στο σχολείο.

Τέλος, αναφορικά με τη χρήση ουσιών και την προσκόλληση στο σχολείο, παρατηρούμε ότι όσο πιο δυνατός είναι ο δεσμός του παιδιού με το σχολείο του – και στις τέσσερις διαστάσεις του (δέσμευση, αφοσίωση, εμπλοκή, πίστη στους κανόνες) – τόσο λιγότερο έχει δοκιμάσει τσιγάρο. Όσον αφορά τη χρήση αλκοόλ, παρατηρούμε ότι όσο μεγαλύτερη είναι η δέσμευση, η αφοσίωση και η πίστη των μαθητών/ριών στους κανόνες του σχολείου τόσο μικρότερη είναι η δοκιμή αλκοόλ. Επιπλέον, όσο πιο ισχυρός είναι ο δεσμός των παιδιών με το σχολείο και στις τέσσερις διαστάσεις του τόσο λιγότερο δοκιμάζουν χασίς. Τα ευρήματα αυτά είναι γενικά σε συμφωνία με τα αποτελέσματα ερευνών που εξετάζουν τη σύνδεση της προσκόλλησης με το σχολείο και της δοκιμής ή/και χρήσης

εξαρτησιογόνων ουσιών (Li et al., 2011. Maddox & Prinz, 2003). Τα δικά μας ευρήματα, ωστόσο, παρέχουν επιπλέον στοιχεία για τις επιμέρους διαστάσεις της προσκόλλησης με το σχολείο και αναφορικά με δοκιμαστική χρήση ουσιών αλλά και την εμπλοκή στον σχολικό εκφοβισμό και μπορούν να ερμηνευτούν πλήρως με βάση το Μοντέλο της Κοινωνικής Ανάπτυξης, το οποίο υποστηρίζει ότι η συμπεριφορά που υιοθετούν τα παιδιά και οι έφηβοι εξαρτάται άμεσα από τις κυρίαρχες συμπεριφορές, νόρμες και αξίες των ατόμων ή των θεσμών με τους οποίους συνδέονται (Cunningham, 2007. Howard & Ziomek-Daigle, 2009).

Συμπερασματικά, τα ευρήματα της παρούσας έρευνας καταδεικνύουν τη σύνδεση μεταξύ της χρήσης νόμιμων και παράνομων ουσιών στην εφηβεία, της εμπλοκής σε περιστατικά εκφοβισμού/θυματοποίησης και της σχέσης που αναπτύσσει ο/η μαθητής/ρια με το σχολείο. Η σύνδεση αυτή ενισχύει την πρόταση για ολιστικά προγράμματα πρόληψης που δεν αποσκοπούν να αντιμετωπίσουν ευκαιριακά ένα σύμπτωμα (τη χρήση ή τον εκφοβισμό), αλλά στοχεύουν στην αλλαγή της σχολικής ατμόσφαιρας, του σχολικού κλίματος και τελικά του δεσμού του/της μαθητή/ριας με το σχολείο (Amudsen, & Ravndal, 2010. Cornell et al., 2012). Οι μαθητές/ριες δείχνουν να επενδύουν στο σχολείο τους, να το θεωρούν σημαντικό και καίριο για το μέλλον τους και αυτή η διαπίστωση πρέπει να ληφθεί υπόψη στην προσπάθειά μας να καταλάβουμε τους εφήβους και να σχεδιάσουμε ένα σχολείο με έμφαση τόσο στο ψυχοσυναισθηματικό όσο και στο γνωστικό επίπεδο.

Τα αποτελέσματα της παρούσας μελέτης μπορεί, ωστόσο, να οφείλονται τόσο στην ερευνητική διαδικασία που ακολουθήθηκε όσο και στα εργαλεία με τα οποία αξιολογήθηκαν οι υπό εξέταση παράγοντες. Η παρούσα έρευνα βασίζεται μόνο στις αντιλήψεις/εμπειρίες των μαθητών/ριών χωρίς να έχουν ληφθεί υπόψη οι αντιλήψεις/εμπειρίες των εκπαιδευτικών και των γονέων τους σχετικά με τους διερευνώμενους παράγοντες. Επίσης, τα στοιχεία της έρευνας συλλέχτηκαν αποκλειστικά μέσω ανώνυμου ερωτηματολογίου αυτοαναφοράς, ενώ η πραγματοποιηθείσα στατιστική ανάλυση των δεδομένων δεν επιτρέπει να εξαχθούν ασφαλή συμπεράσματα για την ύπαρξη αιτιωδών σχέσεων μεταξύ του φαινομένου του σχολικού εκφοβισμού ή της θυματοποίησης, της δοκιμής εξαρτησιογόνων ουσιών και της προσκόλλησης στο σχολείο. Παρά τους περιορισμούς όμως, παρέχονται σαφείς ενδείξεις για τον προστατευτικό ρόλο που μπορεί να έχει το σχολικό πλαίσιο για την αποτροπή των αντικοινωνικών και παραβατικών συμπεριφορών κατά τη διάρκεια της εφηβικής ηλικίας. Αυτό σημαίνει ότι η σχολική κοινότητα θα μπορούσε να ανταποκριθεί ικανοποιητικά σε μια σειρά από προκλήσεις που περιλαμβάνουν σίγουρα τη χρήση ουσιών και τη θυματοποίηση των μελών της αλλά και μια σειρά από άλλα θέματα, όπως είναι η αντιμετώπιση της παρέκκλισης και του διαφορετικού, η επεξεργασία του «καινούριου» και η υποδοχή της αλλαγής (Cornell et al., 2012). Είναι επομένως σημαντική η έρευνα γύρω από τα θέματα που σχετίζονται με τη σχολική εμπειρία και τους τρόπους με τους οποίους επιδρά στην ψυχοκοινωνική ανάπτυξη των εφήβων προκειμένου να περιοριστούν οι παράγοντες επικινδυνότητας και να ενισχυθούν οι προστατευτικοί μηχανισμοί για την ανάπτυξη και την προσαρμογή όλων των μαθητών/ριών.

Βιβλιογραφικές αναφορές

Amudsen, E., & Ravndal, E. (2010). Does successful school-based prevention of bullying influence substance use among 13- to 16-year-olds? *Drugs: Education, Prevention and Policy*, *17*(1), 42–54. https://doi.org/10.3109/09687630802095591

Ανδρέου, Ε. (2011). *Χορεύοντας με τους λύκους: Διαδικασίες και μηχανισμοί θυματοποίησης εντός και εκτός του σχολείου*. Επίκεντρο.

Ανδρέου, Ε. (2012). Οικογενειακό περιβάλλον και σχολικός εκφοβισμός: Ερμηνευτικά μοντέλα και αξιοποίησή τους στη γνωσιακή-συμπεριφοριστική θεραπεία οικογένειας. Στο Μ. Ζαφειροπούλου, Ν. Χαρίλα, & Π. Α. Αβαγιανού (Επιμ.), *Γνωσιακή-συμπεριφοριστική θεραπεία οικογένειας: Από τη θεωρία στην πράξη* (σελ. 82-108). Πεδίο.

Andreou, E. (2015). School violence prevention: The youth development perspective. *British Journal of Education, Society and Behavioural Science*, *5,* 389–395. https://doi.org/10.9734/BJESBS/2015/13265

Andreou, E., & Metallidou, P. (2004). The relationship of academic and social cognition to behaviour in bullying situations among Greek primary school children. *Educational Psychology: An International Journal of Experimental Educational Psychology*, *24*(1), 27–41. https://doi.org/10.1080/0144341032000146421

Archimi, A., & Kuntsche, E. (2014). Do offenders and victims drink for different reasons? Testing mediation of drinking motives in the link between bullying subgroups and alcohol use in adolescence. *Addictive Behaviors*, *39*, 713–716. https://doi.org/10.1016/j.addbeh.2013.11.011

Bradshaw, C., Waasdorp, T., Goldweber, A., & Johnson, S. (2013). Bullies, gangs, drugs, and school: Understanding the overlap and the role of ethnicity and urbanicity. *Journal of Youth Adolescence*, *42*, 220–234. https://doi.org/10.1007/s10964-012-9863-7

Catalano, R., Haggerty, K., Oesterle, S., Fleming, C. & Hawkins, J. D. (2004). The importance of bonding to school for healthy development: Findings from the Social Development Research Group. *Journal of School Health*, *74*(7), 252–261. https://doi.org/10.1111/j.1746-1561.2004.tb08281.x

Cornell, D., Klein, J., & Konold, T. (2012). Relationships between bullying school climate and student risk behaviors. *School Psychology Quarterly, 27*(3), 154–169. https://doi.org/10.1037/a0029350

Cunningham, J. N. (2007). Level of bonding to school and perception of the school environment by bullies, victims, and bully/victims. *The Journal of Early Adolescence*, *27*, 457–478. https://doi.org/10.1177/0272431607302940

Didaskalou, E., Rousi-Vergou, C., & Andreou, E. (2015). Greek adolescents' victimization experiences, reactions, ability to cope and sense of school safety. *American Journal of Psychology and Behavioral Sciences*, *2*, 41–51.

Eisele, H., Zand, D. H., & Thomson, N. R. (2009). The role of sex, self-perception and school bonding in predicting academic achievement among middle class African American early adolescents. *Adolescence, 44*, 773–796.

Forster, M., Dyal, S. R., Baezconde-Garbanati, L., Chou, C., Soto D. W., & Unger, J. B. (2013). Bullying victimization as a mediator of associations between cultural/familial variables, substance use, and depressive symptoms among Hispanic youth. *Ethnicity and Health*, *18*(4), 415–432. https://doi.org/10.1080/13557858.2012.754407

Foust, E., & Gretchen, E. (1999). Analysis of the relationship between bonding to school and multiple problem behaviors among rural adolescents. *Dissertation Abstracts International Section A: Humanities and Social Sciences*, *59*(8A).

Giannotta, F., & Ozdemir, M. (2013). School bonding and alcohol use in Italian early adolescents: What comes first? *Merrill-Palmer Quarterly*, *59*, 280–303. https://doi.org/10.1353/mpq.2013.0013

Harlow, K., & Roberts, R. (2010). An exploration of the relationship between social and psychological factors and being bullied. *Children and Schools*, *32*(1), 15–26. https://doi.org/10.1093/cs/32.1.15

Hawkins, J. D., Catalano, R. F., & Miller, J. Y. (2002). Risk and protective factors for alcohol and other drug problems and early adulthood: Implications for substance abuse prevention. *Psychological Bulletin*, *112*(1), 64–105. https://doi.org/10.1037/0033-2909.112.1.64

Hawkins, D., Guo, J., Hill, K., Battin-Pearson, S., & Abbott, R. (2001). Long-term effects of the Seattle Social Development Intervention on school bonding trajectories. *Applied Developmental Science*, *5*(4), 225–236. https://doi.org/10.1207/S1532480XADS0504_04

Hawkins, J. D., & Weis, J. G. (1985). The social development model: An integrated approach to delinquency prevention. *Journal of Primary Prevention*, *6*(2), 73–97. https://doi.org/10.1007/BF01325432

Howard, A., & Ziomek-Daigle, J. (2009). School bonding, academic achievement, and participation in extracurricular activities. *GSCA Journal*, *16*(1), 39–48.

Kokkevi, A., Fotiou, A., Kanavou, E., Stavrou, M., & Richardson, C. (2016). Smoking, alcohol and drug use among adolescents in Greece – 2015 update and secular trends 1984-2015. *Archives of Hellenic Medicine*, *33*(2), 249–257.

Kyriakides, L., Kaloyirou, C., & Lindsay, G. (2006). An analysis of the revised Olweus bully/victim questionnaire using the Rasch measurement model. *British Journal of Educational Psychology*, *76*, 781–801. https://doi.org/10.1348/000709905X53499

Li, Y., Zhang, W., Liu, J., Arbeit, M., Schartz, S., Bowers, E., & Lerner, R. (2011). The role of school engagement in preventing adolescent delinquency and substance use: A survival analysis *Journal of Adolescence*, *34*, 1181–1192. https://doi.org/10.1016/j.adolescence.2011.07.003

Maddox, S. J., & Prinz, R. J. (2003). School bonding in children and adolescents: Conceptualization, assessment, and associated variables. *Clinical Child and Family Psychology Review*, *6*(1), 31–49. https://doi.org/10.1023/A:1022214022478

Morris, E., Zhang, B., & Bondy, S. (2006). Bullying and smoking: Examining the relationships in Ontario adolescents. *Journal of School Health*, *76*(9), 465–470. https://doi.org/10.1111/j.1746-1561.2006.00143.x

Olweus, D. (1986). *The Olweus Bully/Victim Questionnaire.* Mimeo, University of Bergen, Bergen, Norway.

Olweus, D. (2009). *Εκφοβισμός και βία στο σχολείο: Τι γνωρίζουμε και τι μπορούμε να κάνουμε* (Γ. Τσιάντης, Επιμ,, Έ. Μαρκοζάνε, Μτφρ.). ΕΨΥΠΕ. (Έτος έκδοσης πρωτοτύπου 1993).

Passini, S. (2012). The delinquency-drug relationship: The influence of social reputation and moral disengagement. *Addictive Behaviors*, *37*, 577–579. https://doi.org/10.1016/j.addbeh.2012.01.012

Reid, R., Peterson, A., Hughey, J., & Garcia-Reid, P. (2006). School climate and adolescent drug use: Mediating effects of violence victimization in the urban high school context. *The Journal of Primary Prevention*, *27*(3), 281–292. https://doi.org/10.1007/s10935-006-0035-y

Ruiz, M. A., Pincus, A. L., & Schinka, J. A. (2008). Externalizing pathology and the Five-Factor Model: A meta-analysis of personality traits associated with antisocial personality disorder, substance use disorder, and their co-occurrence. *Journal of Personality Disorders*, *22*, 365–388. https://doi.org/10.1521/pedi.2008.22.4.365

Shears, J., Edwards, R., & Stanley, K. (2006). School bonding and substance use in rural communities. *Social Work Research*, *30*(1), 6–18. https://doi.org/10.1093/swr/30.1.6

Solberg, M., & Olweus, D. (2003). Prevalence estimation of school bullying with the Olweus Bully/Victim Questionnaire. *Aggressive Behavior*, *29*, 239–268. https://doi.org/10.1002/ab.10047

Vlachou, M., Andreou, E., Botsoglou, K., & Didaskalou, E. (2011). Bully/victim problems among pre-school children: A review of current research. *Educational Psychology Review*, *23*, 329–358. https://doi.org/10.1007/s10648-011-9153-z

Wenzel, V., Weichold, K., & Silbereisen, R. (2009). The life skills program IPSY: Positive influences on school bonding and prevention of substance misuse. *Journal of Adolescence*, *32*, 1391–1401. https://doi.org/10.1016/j.adolescence.2009.05.008

Φαίδωνος, Φ. (2012). *Σχολικός εκφοβισμός και θυματοποίηση: Ο ρόλος της γονικής συμπεριφοράς και των παιδικών προβλημάτων εσωτερίκευσης σε ένα διαχρονικό* μοντέλο [Αδημοσίευτη διδακτορική διατριβή]. Πανεπιστήμιο Κύπρου.

Ψάλτη, Α., Κασάπη, Στ., & Δεληγιάννη-Κουιμτζή, Β. (Επιμ.). (2012). *Σύγχρονα ψυχοπαιδαγωγικά ζητήματα: Ο εκφοβισμός στα ελληνικά σχολεία*. Gutenberg.

Ελληνική Ψυχολογική Εταιρεία
Hellenic Psychological Society

ΕΜΠΕΙΡΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ | RESEARCH PAPER

Bullying/Victimization, school bonding and addictive substances try during adolescence

Irini KOUFAKI[1], Eleni ANDREOU[2]

[1] Center for the Prevention of Addictions, Larissa – OKANA
[2] Department of Primary Education, University of Thessaly

KEYWORDS

Bullying/Victimization
Drug use
School bonding

CORRESPONDENCE

Eleni Andreou
University of Thessaly
Department of Primary Education, Argonafton & Filellinon str., Volos, GR-38221, Greece
Email: elandr@uth.gr

ABSTRACT

Research findings have shown associations between smoking and bullying behavior, but they have not yet offered a clear picture concerning students involved in bully/victim incidents and whether they had tried addictive substances. Additionally, it seems that the less students feel connected to their school, the more they try addictive substances and the more they get involved in bullying/victimization. The main aim of the present study was to examine the relationship between bullying/victimization, school bonding during adolescence and whether students had tried substances. The sample consisted of 779 students (426 boys and 353 girls) of middle and high schools who were administered a questionnaire concerning school bullying/victimization (categorization of students in bullies, victims, bully/victims and not involved), four parameters of school bonding, namely commitment, attachment, involvement and faith in school rules, and whether they had tried legal and illegal addictive substances. Results showed that the more the students felt connected to their school, the less they had tried addictive substances. Bullies and bully/victims had tried more substances than victims and students not involved in bully/victim incidents, while they felt less connected to their school in terms of commitment and attachment. There was not any statistically significant relationship between involvement in school activities and bullying/victimization. As far as faith in school rules is concerned, not involved students exhibited the highest scores and bully/victims the lowest. The results of this study confirm previous findings in the field of bullying/victimization and are discussed in terms of their implications for school-based interventions.

© 2021, Ειρήνη Κουφάκη, & Ελένη Ανδρέου
License CC-BY-SA 4.0